

2001 YILININ KRİZ VE EMEK HAREKETİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

TUFAN SERTLEK

DİSK Basın-İş Eğitim Uzmanı

Emek hareketi oldukça uzun süredir, yaklaşık 20 yıldır sürekli bir gerileme içerisinde. 12 Eylül baskıcı ortamının ve Sosyalist Sistemin çöküşünün ortaya çıkardığı ideolojik kaos, sınıf hareketinde ciddi tahribatlara yol açtı. Bütün bunlara dünyada 30 yıldır ülkemizde ise 15 yıldır yaşanan kapitalist üretimin yapısında meydana getirilen bir kısım değişikliklerin emek süreçleri üzerindeki etkilerinin sonuçları eklenince emek hareketinin oldukça derin, yapısal bir krizle karşı karşıya kaldığını söyleyebiliriz.

Bu süreç içerisinde ne yazık ki, işçi sınıfından yana olduğunu söyleyen siyasal partiler ve işçi sınıfının öz örgütleri durumundaki sendikalar yeterli direnci gösterememiş, ya yok olmaya yüz tutmuşlar ya da düzen içerisinde saf tutmayı tercih etmişlerdir.

Ülkemizde bu tabloya istisna teşkil eden kamu çalışanları hareketi, 1989 bahar eylemlilikleri, Zonguldak yürüyüşü gibi kalkışmalar bu durumu değiştirme gücüne ulaşamadı.

Bütün bunlara rağmen, son yıllarda, dünyadaki sınıf hareketlerinde görülen canlanma emek hareketinde bir dönemin bittiğini ve yeni bir sınıf mücadelesi döneminin başladığının işaretlerini veriyor.

2001 yılı bu açıdan ülkemizde önceki yılların sorunlarını biriktirmeye devam ettiren bir özellik taşıdı. IMF programının dayatmalarından işçiler de nasibini fazlasıyla aldı. Kamu hizmetlerinin sınırlandırılması programının bir parçası olarak uygulamaya konan kamu sektöründeki işçilerin emekli edilmesi süreci birkaç yıllık bir vadeye yayılarak uygulamaya kondu. Yüzbinlerle ifade edilen bir işçi kitlesi bu süreçte işsiz kaldı, kalmaya devam ediyor.

Krizin derinleşerek sürmesi, 2001 yılı boyunca sermaye içi bir hesaplaşmanın de sert biçimlerde yaşanmasına yol açtı. İmalat, ticaret ve bankacılık sektöründe geniş çaplı bir tasfiye gerçekleşti. Tasfiye edilen işletmelerde onbinlerce işçi işsiz kaldı.

İşsizlik bir taraftan işçiler için yaşam koşullarının olağanüstü kötüleşmesi ve örgütsüzlük olarak kendini hissettirirken işi olan işçiler için ise, mücadelenin oldukça cılız olduğu koşullarda, her ne pahasına olursa olsun işini kaybetmeme güdüsünün her şeyin önüne geçmesine yol açtı. Krizin kalıcı ve yıkıcı sonuçları olacağına toplumun her kesimi tarafından hissedilmesi işçiler üzerinde ciddi bir moral/ideolojik çöküntü yarattı. Hak alma, birlikte hareket etme gibi kendiliğindenci davranış biçimleri bile bilinç altına atıldı. 2001 yılı sonunda kriz kaynaklı işsiz sayısının bir buçuk milyonu aştığı resmi ağızlardan ifade edildi.

Kamudaki toplu sözleşmeler esas olarak 2002 yılında başlayacak. 2001 yılında sözleşmesi olan işçiler hükümet sözcülerinin IMF programı duvarına çarptılar. Sanırız Cumhuriyet tarihinde ilk kez, cumhuriyet hükümetleri kendi vatandaşlarıyla olan hukuksal ilişkilerinde yabancı bir kurumun talepleriyle hareket etmekte bir sakınca görmediler. Pek çok yerde sembolik ücret artışlarıyla bitirilen kamu sözleşmeleri özel sektörde birkaç kat güçlenerek yankısını buldu. Kamuda ikramiyelerin ödenmesi ertelendi, ücret zamları ise geciktirilerek ödenmeye başlandı. Pek çok işyerinde işçiler, sıfır zamma razı olmak zorunda kaldı. Sendikalı olan işyerlerinde sözleşme imzalamak başlı başına bir sorun haline geldi. Önceden imzalanan sözleşmelerin uygulanmasında ciddi güçlüklerle karşılaşıldı.

YASAL DÜZENLEMELER

2001 yılı emek sermaye ilişkilerinde sermaye sınıfının işçi sınıfını tam anlamıyla köşeye sıkıştırdığı bir yıl oldu. Yıllardır işçilerin en duyarlı oldukları ve sendikaların "taviz vermeyiz" diye direttikleri konular gündeme getirildi. Kıdem tazminatlarının tartışma konusu haline getirilmesi, kıdem tazminatı fonu adı altında sermayenin yükünün hafifletilmeye çalışılması önümüzdeki yıllarda önemli tartışma konularından olmaya aday.

Kıdem tazminatına baz olan hesaplama süresinin 15 gün olarak önerilmesi, kıdem tazminatının oluşması koşullarının emeklilik ve ölümle sınırlandırılması, iş değiştirmelerinde kıdem tazminatı hakkının bir fonda biriktirilmesi işçilerin en temel haklarının ciddi tehdit altında olduğunu gösteriyor. Kıdem Tazminatı Fonu olarak düşünülen fon uygulamasının ülkemizin bu tür fonlar konusundaki sabıkası düşünüldüğünde işçilerin haklarının dipsiz bir kuyuya atılacağı endişesi yaratıyor. Sendikalar şimdilik bu konuda geri adım atmayacaklarını tekrarlıyorlar.

Ancak hükümetin büyük bir gösterişle sunduğu "iş güvencesi" yasa tasarısının kabul edilmesi halinde mutlak bir bedel ödenmesi gerektiği konusundaki sermaye sınıfının ısrarı kıdem tazminatı konusunu yeniden gündeme getireceğe benziyor.

Diğer taraftan aslında asıl büyük tehlike, çok fazla gürültüsü yapılmadan sürdürülen 1475 ve 2822 sayılı yasalarda yapılması gereken değişikliklerdir. 2821ve 2822 sayılı grev ve toplu sözleşme haklarını tanımlayan yasa konusunda çok acelesi olmayan sermaye sınıfının işçi ve sermaye sınıfı arasındaki çalışma koşullarını belirleyen 1475 sayılı yasa konusundaki ısrarları karşılığını bulacağına benziyor.

Çalışma koşullarında, sermaye sahibini her türlü sınırlamadan kurtarmak için gerekli değişiklik tasarılarının kabul edilmesi konusunda hükümetleri sıkıştıran sermaye sınıfı esas olarak işçileri istedikleri koşullarda çalıştırabilecekleri köleler haline getirmek istiyor. Her ne kadar fiilen yıllardır uygulansa da "esnek çalışma"yı bir kural haline getirip yasal güvenceye kavuşturmak sermaye sınıfı açısından oldukça önemli görünüyor.

AB'ye uyum sürecinde "ulusal program"ın "kısa vadeli öncelikleri" arasında yer alan iş güvencesi yasası işçi sınıfının önüne bir yem olarak atılmış durumda. Mart 2002'ye kadar tamamlanması gereken bu süreç ihlal edilmiş ve hükümet halen sermaye örgütlerini ikna etme çabası gütmektedir. Oysa bu yasa işçilerin en doğal hakkı olduğu gibi, Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün "Hizmet ilişkisine işveren tarafından son verilmesi" ilişkin 158 sayılı sözleşmenin zorunlu bir gereğidir. 1994 yılında Türkiye tarafından da onaylanan bu sözleşmenin iç hukuka uygun düzenlemelerinin yapılması yıllardır sermaye sınıfının baskısıyla bekletilmektedir. Bu yasa tasarısına içerilmiş pek çok olumsuzluk ise ciddi anlamda yeniden gözden geçirilmelidir. Özellikle "nedensiz işten çıkarma"yı engellemeyi hedefleyerek sermaye sınıfını keyfi davranmaktan alıkoymayı amaçlayan yasa tasarısı diğer taraftan aynı metinde, örgütlenmeyi sınırlayan bazı maddeleri korumakta, işvereni caydırıcı tazminat hükümleri konusunda yeterince kararlı görünmemektedir!

Gerek iktisadi altyapıda sürdürülen ekonomik program gerekse de yasal düzenlemeler yoluyla elde edilmeye çalışılan durumun nedenlerini uluslar arası yeni ekonomik düzenin gereklerinde arayabiliriz. Yeni ekonomik düzen ya da küresel ekonomi adıyla lanse edilen husus esas olarak kapitalist ekonominin dünya çapında yeniden organizasyonundan başka bir şey değildir. Bu organizasyonun bir ayağı Afganistan örneğinde olduğu gibi dünyanın coğrafi ve siyasi olarak yeniden paylaşılması ise diğer ayağı da ekonomik olarak yeniden sömürgeleştirilmesidir. Bu yeniden sömürgeleştirme siyasetinin en önemli unsuru ise emeğin kontrol altına alınması ve emek sömürsünün derinleştirilmesidir.

Emek süreçlerinin kontrol altına alınması ve sömürünün derinleştirilmesi için "esnek çalışma" ve işsizlik diğer (taşeronlaştırma, sendikasılaştırma, özelleştirme) unsurlarla birlikte dünya çapında bir emek piyasası standardı oluşturmanın en önemli araçlarından biridir. Ekonominin küreselleşmesi aynı zamanda küresel bir ucuz ve örgütsüz bir emek piyasasının oluşturulmasını şart koşuyor. Özellikle gelişmekte olan bağımlı kapitalist ekonomilerde ucuz emek piyasalarına yönelen sermaye hareketlerini çekebilmek için hızlı biçimlerde "yapısal uyum programları" uygulamaya konulmakta.

SENDİKAL HAREKETİN TEPKİSİ

Kamu işletmelerinin ve işçilerinin tasfiye edilmesi sürecinde kamu sektöründe örgütlü sendikalar ciddi bir direniş göstermediler. Sendikal örgütlerin dışında henüz bir sınıf mücadelesi pratiğinin oluşmadığı koşullarda ise bu durum bir kısır döngü haline dönüşüyor. Sendikalar tek tek veya konfederasyonlar halinde bir tepki gösterme yeteneğini ve gücünü yitirmiş olduğundan ancak "Emek Platformu"

bileşiminden ciddi tepkiler beklendi. Emek platformunun düzenlediği en önemli etkinlik ise 9 Kasım'da Dünya Ticaret Örgütü'nün Katar'daki toplantısını protesto etmek amaçlı uluslar arası sendikal eylemdi. Ankara'daki bu eyleme 15 bin civarında emekçi katıldı. Ancak genel olarak katılım yeterince göz doldurucu olmadı.

Bunun dışındaki gerek 1 Mayıs etkinlikleri, gerekse de iş bırakma kabilinden eylemler bütünüyle görev ifa etme niyetini aşamadı. Sendikal yönetimler esas olarak bir tarafta kendi pozisyonlarını korumayı diğer tarafta işçilerde biriken öfkeyi boşaltmayı amaçlar tarzda bir eylem stratejisi güttüler.

Emek hareketinin sendikal bir çerçeveye sıkışmış durumda. Zaten oldukça sınırlı bir seviyeye gerileyen sendikal işçiyle yapılacak eylemliliklerin hükümet ve sermaye örgütleri üzerinde etkili olmasını beklemek hayal olsa gerek. Sendikalar yeni örgütlenme mücadelesine girmeye cesaret edemiyor. Zira örgütlenme konusunda atılan her adım, sermaye sınıfı tarafından ciddi bir tepkiyle karşılanıyor. Örgütlü işyerleri birer birer sendikasızlaştırılıyor. Böyle bir noktada sendikalar, gözlerini örgütsüz geniş yığınlara dikmesi gerekirken sendikal yönetimlerin anlayışları ve yapısı böyle bir mücadelenin önünde ciddi bir engel olarak görünüyor. Zira bundan sonraki sendikal mücadele sürecinin oldukça çetin geçeceğini görmek çok zor olmasa gerek. Ne var ki; sendikacılığı bir meslek olarak gören sendikal yönetimlerin çoğunlukta olduğu bir ülkede böylesi zorlu mücadelelerin başarılması imkansızdır.

Bu bağlamda, sendikal mücadelenin sendikalarla sınırlı çerçevesini parçalamak ve yeni mücadele çizgisi tanımlamak bir ihtiyaç haline geliyor. İşçileri bir bütün olarak çalıştıkları ve yaşadıkları alanlarda, işi olan olmayan, evde çalışan, kamu çalışanı, işçi, kadrolu, taşeron, sözleşmeli ayrımı yapmadan her alanda ortak bir çatı altında örgütlemenin yolları aranmalıdır. Sendikal mücadeleyi ücret meselesi olmaktan çıkaran ve işçinin bütün hayatını kapsayan ve ona siyasal bir nitelik kazandırmaya yardımcı olan bir nitelikte düşünmek gerekli hale geliyor.